

UOT 338.4

YÜNGÜL SƏNAYE MƏHSULLARI İSTEHSALININ
STİMULLAŞDIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ

S.Ə.İSMAYILOVA

Azərbaycan Texnologiya Universiteti

Azərbaycanda yüngül sənayenin strukturunun təkmilləşdirilməsi iqtisadi siyasətdə əsas prioritetlərdən hesab edilir. Bu baxımdan istehsalın şaxələndirilməsi, bütövlükdə sənayenin, o cümlədən yüngül sənayenin inkişafının təmin edilməsi istiqamətində stimullaşdırma tədbirlərinin həyata keçirilməsi vacib istiqamətlərdəndir.

Açar sözlər: səmərə, gəlir, stimullaşdırma, integrasiya, innovasiya.

Hər bir ölkənin iqtisadi yüksəlişi digər sahələrlə yanaşı yüngül sənayenin inkişaf səviyyəsindən bilavasitə asılıdır. Hazırda bu sənaye sahəsinin inkişafı istehsalın genişləndirilməsi, məhsuldarlıq və mənfəətin artımı kimi mühüm iqtisadi göstəricilərlə yanaşı, regional inkişafın təmin olunmasında ətraf mühitin mühafizəsində, gəlirlərin səmərəli bölgüsünün təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Bu baxımdan dövlət tərəfindən bütövlükdə sənayenin, o cümlədən yüngül sənayenin inkişafının təmin edilməsi istiqamətində bir sıra tədbirlər görülməkdədir. Xüsusilə qanunvericiliyə əsaslanan belə tədbirlərdə ölkədə iqtisadiyyatın tarazlı və dayanıqlı inkişafını təmin etmək, əhəlinin sosial rifahını yüksəltmək, habelə sosial-iqtisadi inkişafın cari, orta və uzunmüddətli dövrləri arasında üzvi bağlılıq və qarşılıqlı uzlaşma yaratmaqla, eləcə də cəmiyyətin bütün istiqamətlərdə tərəqqisini sürətləndirməklə, inkişafın keyfiyyətə yeni modelini formalaşdırmaq əsas istiqamət kimi göstərilir [1].

Məhz həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində 2004-cü ildən etibarən Azərbaycanda sənayeləşmə templəri yüksəlmiş, sənayenin regional strukturunun təkmilləşdirilməsi əsas prioritetlərdən biri kimi müəyyən olunmuş, sənaye istehsalı üçün həyati əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin həlli istiqamətində məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilmiş, sənayenin infrastruktur təminatı əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşdırılmışdır. Ötən dövrdə infrastruktur layihələri ilə yanaşı, dövlət investisiyaları bir sıra istehsal təyinatlı layihələrə yönəldilmiş, ölkədə əlverişli biznes investisiya mühiti yaradılmış, özəl sektor tərəfindən icra edilən layihələrin güzəştli şərtlərlə dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi və zərurət yarandığı halda dövlətin bu layihələrdə pay iştirakı təmin edilmişdir [2]. Bu nailiyyətlər bir tərəfdən sənaye sahələrinin inkişafı üçün görülən məqsədyönlü tədbirlərin nəticəsi olsa da, digər tərəfdən onun əsas xammal mənbəyi olan kənd təsərrüfatının inkişafında böyük dönüşün baş verməsi, istehsal strukturunun şaxələndirilməsi, yerli imkanlar-

dan səmərəli istifadə etməklə sənaye sahələrinin sürətlə və səmərəli inkişaf etdirilməsinə müəyyən təkmilləşdirmə tədbirlərinin də reallaşdırılmasını tələb edir.

Araşdırma göstərir ki, hazırda respublikamızda istehsal olunan yüngül sənaye məhsulları keyfiyyət baxımından müəyyən qədər geridə qaldığından idxal məhsulları ilə rəqabət aparmaq qabiliyyətində deyil. Digər tərəfdən bu amil ixracın genişləndirilməsi imkanlarını da məhdudlaşdırır. Məlum olduğu kimi istehsalın inkişafına təsir göstərən əsas amillərdən biri istehlakçı tələbidir. Bu amil istehsalın modernləşdirilməsi hesabına daha keyfiyyətli və muasir tələblərə uyğun məhsul istehsalına nail olunmasını əsas şərt kimi önə çəkir. Respublikamızda qeyd edilənlərlə yanaşı yüngül sənayesinin inkişafına mənfi təsir edən amillərin sırasında, texnoloji yeniliklərin yetərsizliyini, müəssisələrdə ixtisaslı işçilərin kifayət qədər olmamasını, keyfiyyətə yetərli səviyyədə diqqət yetirilməməsini göstərmək olar.

Qeyd olunan istiqamətlərdə dövlət tərəfindən sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin dəstəklənməsi tədbirlərinə geniş yer verilməkdədir. Sənayeyə dəstək tədbirlərinin əsas məqsədi sənaye müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətini artırmaq və onların beynəlxalq bazarlara çıxışını asanlaşdıracaq potensiala qovuşmalarını təmin etməkdən ibarətdir. Dünya təcrübəsində sənayeyə dəstək tədbirləri investisiyaların təşviqi və iş mühitinin yaxşılaşdırılması, beynəlxalq ticarət və ixracın təşviqi, bacarıqların artırılması və insan resurslarının inkişafı, infrastrukturun qurulması, xüsusi iqtisadi zonalar, sənaye parkları və sənaye klasterlərinin yaradılması, regionların inkişafı, sektorlara xüsusi yanaşma, texnologiyaların transferinin dəstəklənməsi və innovasiyaların təşviqini əhatə edir.

Qeyd olunan dəstək tədbirləri içərisində texnologiyaların transferi və innovasiyaların təşviqi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bir çox ölkələrdə həyata keçirilən innovasiyaların təşviqi üzrə siyasətləri ölkələrin inkişaf səviyyəsi və tədqiqat potensialına uyğun ola-

raq 4 qrupa bölünək mümkündür: texnologiyaların transferi, daxili texnoloji potensialın artırılması, kiçik və orta müəssisələrin innovasiya yönümlülüüyünün gücləndirilməsi, yüksək və orta texnologiya üzrə yeni şirkətlərin inkişafı[2].

Innovasiyaların təşviqi üzrə texnologiyaların transferi siyasəti ölkənin bütövlükdə sənaye sektoruna, o cümlədən yüngül sənaye sahələrinə dünya arenasında mövcud texnoloji yeniliklərin cəlb edilməsi və tətbiqini önə çəkir. Innovasiyaların təşviqi baxımından daxili texnoloji potensialın artırılması yerli imkanlar hesabına istehsalın zəruri texniki və texnoloji avadanlıqlarla təmin edilməsini və davamlı təkmilləşdirmə tədbirlərini nəzərdə tutur. Kiçik və orta müəssisələrin innovasiya yönümlülüüyünün gücləndirilməsi həm daxili imkanların, həm də beynəlxalq təcrübənin səfərbər edilməsini özündə ehtiva edir. Yüksək və orta texnologiya üzrə yeni şirkətlərin inkişafı müəssisələrin inkişaf səviyyəsinə uyğun innovativ yeniliklərlə xarakterizə olunur [5].

Son illər respublikamızda fəaliyyət göstərən yüngül sənaye müəssisələrində məhsulların keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə bu sahə üzrə ixtisaslaşmış ölkələrdən alınmış yeni avadanlıqlar quraşdırılmış, bir sıra istehsal sahələrini modernləşdirmək üçün xarici firmalarla müqavilələr bağlanmış, eksperimental istehsal sahələri yaradılmışdır. Lakin bütünlükdə, məhsulun keyfiyyətini yaxşılaşdırılması üçün əsaslı tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var. Belə ki, bir çox ölkələrdə dövlət yüngül sənayeni inkişafı üçün müəssisələrlə modernləşmə üçün güzəştli kreditlərin verilməsin, mənfəətdən verginin azaldılmasını və s. nəzərdə tutur [4]. Son illər respublikamızda sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə dövlət tərəfindən həyata keçirilən məqsədyönlü islahatlar yüngül sənaye sahəsinə aid olan müəssisələr artım dinamikasına kəskin təsir göstərməmişdir. Bunun başlıca səbəblərindən biri kimi hazırda respublikamızda bu sahədə fəaliyyət göstərən müəssisələrin əlverişli iqtisadi mühitin olmasına baxmayaraq bir sıra amillərin təsiri ilə kifayət qədər istehsalı həyata keçirə bilməmələridir. Bu səbəbdən hazırda respublikada yüngül sənaye mallarına olan daxili tələbatın 80 %-dən çoxu idxal hesabına ödənilir.

Qloballaşmanın meydana gətirdiyi sürətli dəyişikliklər respublikamızda iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında yeni istiqamətlərin formalaşmasına zəmin yaratmışdır. Son illər regionların inkişafını sürətləndirmək məqsədilə qəbul olunmuş dövlət proqramları bu istiqamətdə mövcud olanı geriləmənin qarşısını alınması və gələcəkdə arzuolunan nəticələrin əldə olunması üçün əsas amillərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Araşdırmalar göstərirki, görülmə tədbirlərə baxmayaraq son illər yüngül sənaye müəssisələrinin sayı azalmış, nəticədə ölkə əhalisinin bu sənaye məhsullarına olan tələbatı tam ödənilməmişdir. Yüngül sənaye

yenin inkişaf səviyyəsinə təsir edən önəmli səbəblərdən digəri müəssisələrinin illik istehsal gücünün yetərsizliyidir. Həmçinin hazırda fəaliyyət göstərən müəssisələrin istehsal etdikləri məhsullar dünya bazasında rəqabət aparma qabiliyyətinə malik olmadığına görə xarici bazarlara ixrac olunmur. Bir sözlə, tələbatı uyğun keyfiyyətli məhsul istehsalı hələki lazımi səviyyədə deyil.

Məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsi və çeşidinin yaxşılaşdırılması problemləri konkret ilkin xammalın istehsalından başlamış son hazır məhsulun buraxılışına qədər olan bütün proseslərlə sıx əlaqədardır. Həmçinin avadanlıq və texnologiyaları modernləşdirmək tələb olunur. Bu baxımdan elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin və mütərəqqi texnologiyaların tətbiqinə, emal üçün istifadə olunan xammalın keyfiyyətinin və ekoloji cəhətdən tam sağlam olmasına, müəssisələrin istehsal potensialının artırılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Sənaye sektorunun, xüsusən də onun aparıcı sahəsi olan yüngül sənayenin çoxistiqamətli inkişafı nəticəsində istehsal sahələri və regionlar arasında düzgün nisbətlərin yaranması əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Azərbaycan iqtisadiyyatının bugünkü inkişaf mərhələsində regionlar üzrə tarazlığın yaradılması üçün bölgələrdə sənayenin sürətli yüksəlişini təmin etmək əsas məsələlərdəndir. Hazırda respublikanın sənaye müəssisələrinin 44 faizdən çoxunun regionlarda cəmləşməsinə baxmayaraq, onlar ölkə üzrə ümumi sənaye məhsulunun cəmi 7 faizə qədərini istehsal edir. Hesablamalara görə, Abşeron iqtisadi rayonunda fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrinin orta illik istehsal həcmi regionlardakı müəssisələrə nisbətən 10 dəfədən çoxdur.

Bununla belə, hazırda Azərbaycanda yüngül sənayeni inkişaf etdirmək üçün ucuz xammal və başqa əlverişli şərait mövcuddur. Bu baxımdan hazırkı imkanlardan maksimum səmərə ilə istifadə edərək həm daxili tələbatı ödəmək, həm də yüksək keyfiyyətli məhsul istehsalını artıraraq xarici bazarlara çıxarmaq ölkə iqtisadiyyatında yüngül sənayenin xüsusi çəkisini artırmaq istiqamətində əhəmiyyətli rol oynaya bilər [3].

Ölkə iqtisadiyyatının yüngül sənaye sektorunda hazırda mövcud olan çatışmazlıqlar, xüsusilə istehsal, emal və xidmət sahələri arasında olan integrasiya əlaqələrinin bazar iqtisadiyyatı tələblərinə cavab verməməsi sahənin inkişafına mənfi təsir göstərən amillərdəndir. İqtisadi integrasiya əlaqələri sahəsində mövcud olan disproporsiyalar bu sahədə istər əmək məhsuldarlığının, istərsə də mövcud olan istehsal potensialından məqsədyönlü və səmərəli istifadə olunmasına öz mənfi təsirini göstərir. Bu isə ölkənin yüngül sənaye sektorunun bütün parametrləri üzrə, xüsusilə əmək məhsuldarlığının səviyyəsinə görə inkişaf etmiş dünya ölkələrindən 4-5 dəfə, emal sənayesi sahəsinə görə isə 6-8 dəfə geri qalmasına səbəb olur.

Emal məhsullarının artırılması və keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün xammal müəssisələri ilə emal müəssisələri arasında və bununla əlaqəli olan xidmət sahələri arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilərək təkmilləşdirilməsi və bu sahədə yeni mexanizmlərin işlənib hazırlanmasının ön plana çəkilməsi olduqca vacib məsələlərdən biridir. Sahələrarası və təsərrüfatlararası əlaqələrin strukturunun düzgün qurulması və təşkili, emal müəssisələri ilə xammal istehsalı ilə məşğul olan təsərrüfatlar arasında istehsal-iqtisadi münasibətlərin çevik mexanizminin yaradılması və formalaşdırılması, onların elmi əsaslandırılmış qayda-da proqnozlaşdırılması tarazlı inkişafında mühüm rol oynaya bilər.

Məlumdur ki, integrasiya əlaqələri istehsala emaledici sənayenin təsirini gücləndirir. Bunun nəticəsində istehsalın texniki səviyyəsinə, xammalın keyfiyyətinə və göndərilməsinin ahəngdarlığına qarşı tələblər artır, istehsalla məşğul olan təsərrüfatlarla emaledici sənaye müəssisələri arasında birbaşa müqavilə əlaqələri keyfiyyətə yeni pilləyə qalxır. Bunun nəticəsində integrasiyaya girən sahələrdə geniş təkrar

istehsalın inkişafına və sosial tədbirlərin həll edilməsinə real şərait yaranır ki, bu da nəticədə istehsalın səmərəliliyinə bilavasitə təsir edir. Integrasiya əlaqələri məhsulların və xammalın istehsalı, emalı, saxlanması və satışı prosesində qarşılıqlı surətdə əlaqəsi olan bütün müəssisələrin səylərini birləşdirməyə imkan verir, son məhsul buraxılışlarının məqsədəuyğun təşkilinə və iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsinə, onların istehlakçıya vaxtınd və itkisiz çatdırılmasına şərait yaradır.

Qeyd edilənlər aqrar sahədə məhsulların tədarükü, emalı və satışı ilə məşğul olan müəssisə və təşkilatların işinin pozulmasına, məhsul istehsalının azalmasına, itkilərin artmasına, keyfiyyətin aşağı düşməsinə səbəb olur. Nəticədə əhalini yüngül sənaye məhsulları ilə bu məhsulları xam mal kimi istifadə edən təsərrüfat sahələrini xammalla təmin etmək mümkün olmur. Məhsulların tədarükü, emalı və satışı ilə məşğul olan sahələr arasındakı qarşılıqlı əlaqə və asılılıqlar iqtisadi mexanizmin təkmilləşdirilməsi iqtisadi stimulyasiya və maddi maraqla bağlıdır. Ona görə bu məsələlərə sistemli yanaşılması vacib məsələlərdəndir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" İnkişaf Konsepsiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 29 dekabr 2012-ci il.
2. Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün dövlət proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli Sərəncamı.
3. Məmmədov S.M. "Yüngül sənayenin mövcud vəziyyəti və restrukturizasiya problemləri". Bakı 2012-ci il.
4. Прохоренко А.А. Легкая промышленность: становление отрасли, оценка состояния и стратегия развития: монография / Самар. гос. техн. ун-т; Поволжский ин-т бизнеса, 2007.
5. Антонова Н.Б., Ильин А.И., Нехорошева Л.Н. Экономика предприятия. М.: БГЭУ, 2008, 719 с.

Направление стимулирование производства продукции легкой промышленности

С.А.Исмаилова

Усовершенствование структура легкой промышленности является основным приоритетом экономической политики Азербайджана. Одним из важнейших направлений стимулирование развития промышленности, в особенности легкой промышленности является диверсификация производства.

Ключевые слова: эффективность, прибыль, стимулирование, интеграция, инновация.

The directions for the stimulation of light industry productions

S.A.Ismayilova

The improvement of the structure of the industry in Azerbaijan is considered to be one of the main directions in economic policy. From this point of view, the implementation of the direction of stimulation is of great importance for the development of the diversification of economy, the whole industry as well as the light industry.

Key words: benefit, income, stimulation, integration, innovation.